

18
Ekskursionen til Houborg og Høllund Søgård Plantager, 16. sept. 1966.

Ekskursionsleder: afdelingschef, skovrider B. Steenstrup, Det danske Hedeselskab.

I. A/S Houborg Plantage. Som repræsentanter for bestyrelsen deltog formanden, proprietær Peder Skjøde, Røjgaard, St. Røj pr. Veerst, bankdirektør C. F. Christiansen, Brørup, og værten på Houborg Kro, P. Nikolajsen.

Deltagerne samledes kl. 10 ved Houborg Kro, og kl. 10.15 startede ekskursionen i private biler til Houborg Plantage. Køreturen, der begyndte i den nordvestlige del af plantagen og sluttede i den sydøstlige, var lagt således, at deltagerne fik et glimrende indtryk af 1) mager agerjord, der nylig var indtaget til skovplantning med gran, 2) hede-strækninger på gamle sandflugtsarealer med spredt, selvsået bevoksning af enebær og fyr, 3) 20-30 årig bjergfyrplantninger, 4) ældre bjergfyr, der nu er underplantet, 5) kileforyngelse, og 6) gruppeforyngelse, hvortil der var benyttet gran, ædelgran, lark, tsuga m. m.

Punkt 1. Ekskursionen gjorde holdt i den sydøstlige udkant af plantagen i en ca. 100 år gammel rødgranbevoksning. Granerne var plantet i et gammelt egekrat, og hist og her sås enkelte ege, der havde "knebet sig op" mellem granerne. I Bevoksningens østrand, der lå ud til markerne, var der påbegyndt foryngelse med ædelgran.

Formanden for plantagebestyrelsen bød velkommen og gav ordet til redaktør Harald Skodshøj, Hedeselskabets Tidsskrift, der nøje har studeret plantagens historie, der skal udgives i anledning af plantageaktieselskabets 100 års jubilæum.

Redaktør Skodshøj fortalte, at det var gået slemt ud over såvel egnens befolkning som dens skove under Svenskekrigene i det 17. århundrede, og viste en reproduktion af et målebordsblad fra Videnskabernes Selskabs opmåling omkr. 1800. Af kortet fremgik det, at egnen dengang havde været meget tyndt befolket, og at lynghederne havde dækket 90 pct. af arealet. På den lokalitet, hvor ekskursionen befandt sig, var der vist kratsignatur.

Den, der havde udført de første plantninger på egnen, var Johan Christopher Sørensen, og redaktør Skodshøj gav en levende skildring af hans og hans kones - Vibekkes - meriter.

Vibekke, der for anden gang sad som enke i Houborg Kro, blev 1836 gift med Johan Christopher, der var lærersøn fra Randbøl. Hjemmefra kendte han til plantningssagen. Han skaffede sig nu planter fra H. C. Riegels planteskole ved Snoghøj. De første plantninger, hvoraf enkelte træer endnu skal være i live, fandt sted i nærheden af kroen ved åen. Da planterne slog godt an, fortsatte kromanden plantningerne omkring kroen, hvortil der hørte ca. 1000 tdr. land hede. Planterne fik han nu fra en af egnens foregangsmænd, Fritz Momsen i Skovlyst ved Brørup, der var begyndt at plante 1857. Den nuværende kromand, P. Nikolajsen, er tredje generation på Houborg Kro efter Johan Christopher og gennem moderen barnebarn til ham.

Johan Christopher Sørensen var en af egnens indflydelsesrige mænd, og 1866 fik han skabt så stor interesse for plantningssagen, at man kunde stifte A/S Houborg Plantage. Stiftelsen fandt sted 24. november 1866, og aktierne lød på 25 rdl. Blandt de øvrige stiftere nævnes

proprietær Fritz Momsen, gårdejer A. Simonsen, Ravnholt, og herredsfuldmægtig Mynster, Holsted.

Der var i starten indkøbt 680 tdr. land hede og krat til priser, der varierede fra 2 til 8 rdl. pr. td. land. Af den bedste jord gik der 100 tdr. land på 2 tdr. hartkorn, medens den ringeste takseredes til 5 skæpper hartkorn på 350 tdr. land. Det omtaltes i denne forbindelse, at en del af den jord, der 1872 blev til den nærliggende Klelund Plantage, blev betalt med en "favn kaffepuncher" pr. td. land.

Houborg Plantage blev anmeldt til Det danske Hedeselskab som interesseret i selskabets konsulenttjeneste og fik betegnelsen: Plantage nr. 1. Hedeselskabet var stiftet 28 marts s. å.

I første omgang koncentrerede man sig om plantning af hvidgranlæhegn og plantning på de til plantagen hørende kratarealer. Først efterhånden som en aktiekapital på 10.000 rdl. blev indbetalt, tog man for alvor fat på tilplantningen af større samlede arealer, bl. a. med anvendelse af den Rosenske såmaskine.

Som plantører og skovridere for plantagen virkede J. Chr. Sørensen (1877-1927), Chr. Christensen (1927-1941) og C. G. Bech (1941-). De to førstnævnte med bolig på Høllund Søgård.

Skovrider Steenstrup gjorde rede for granbevoksningen. De fleste bevoksninger i hedeplantagerne ser for tiden overordentligt godt ud efter fem gunstige år. Normalt har egnen omkring Houborg en nedbør på ca. 750 mm årligt - altså henved 150 mm over landets gennemsnit -, men de sidste fem år havde den gennemsnitlige nedbør her været oppe på ca. 950 mm. For vækstforholdene i hedeplantagerne havde et sådant tilskud af vand den allerstørste betydning.

Bevoksningens start havde været yderst langsom, hvad der tydeligt fremgik af de meget smalle årringe i den centrale del af stødfladerne fra nogle nyligt fældede træer. Skovrider Steenstrup talte ca. 100 årringe på et sådant stød, og vi fik herved bekræftet plantningsåret, der efter de skriftlige oplysninger skal være 1868. Skovrider Kelp fortalte, at der i den nærliggende Stilde Plantage var foretaget stammeanalyser af rødgran på en tilsvarende lokalitet, og at granerne der havde været 24-25 år om at nå op til 1,3 m's højde.

Selv om der på enkelte af de fældede træer sås angreb af rodsvampe, måtte bevoksningen betegnes som særdeles sund. Bankdirektør Christiansen oplyste, at prisen på træ, der er angrebet af svamp kan ligge næsten 100 kr. lavere pr. m³, end på det friske træ. Granernes sundhedstilstand gav løfte om, at et hjørne af bevoksningen - den ældste bevoksning i Hedeselskabets plantage nr. 1 - kan bevares som et skovhistorisk mindesmærke, måske i endnu 100 år.

Selskabet steg til vogns og kørte til Punkt 2, en ung granbevoksning i sydkanten af plantagen, tæt ved skovfoged V. Ransby Sørensens hyggelige bolig. Skovfogeden fortalte om granerne, der var første trægeneration på et areal, hvor man tidligere havde skåret lyngtørv (lyngskjolden skrælles af for at benyttes til brændsel eller askebrænding, idet asken anvendtes som gødning f. eks. i planteskolerne). Arealet var derfor betegnet som yderst næringsfattigt. Efter dybpløjning med Hedeselskabets kæmpeplov, hvorved et ca. 30 cm tykt allag var blevet blandet med overjorden, var stykket blevet tilplantet for 8 år siden. Hjulpet frem af de sidste års rigelige nedbør og ammetræer af japansk lærk og contortafyr, der begge nu var hugget stærkt tilbage, viste de unge graner en usædvanlig god vækst og havde nået 6 m's højde.

Formiddagens ekskursion sluttede med Houborg Plantages mindsten, rejst for Johan Christopher Sørensen, Sognefoged Peder Nielsen, skovriderne J. Chr. Sørensen og Chr. Christensen samt Fred. Momsen, der havde været formand for plantagebestyrelsen 1913-1933.

Ved frokosten på Houborg Kro fortalte kromanden fornøjeligt på jysk om plantagernes betydning for kroen: De trak folk til egnen, og det gav penge i kassen! Såvel Det danske Hedeselskab som A/S Houborg Plantage "skænkede" snaps for deltagerne.

Direktør Hans Møller omtalte lystfiskernes interesse for frisk vand i vore vandløb og håbede, at den opgave, Hedeselskabet nu havde taget op, med anlæg af rensningsanlæg kunde blive af betydning, også for lystfiskerne. og nævnedes

Skovrider Steenstrup gav et rids af Hedeselskabets historie, bl. a. engvanding, dræning, mergling, egentlig landvinding og læplantning. Særligt kom han ind på plantagernes historie. 1915 havde professor i skovbrug, C. V. Prytz udtalt: "De omfattende nyanlæg af skov på heden, hvor staten og patriotiske selskaber og rigmænd er gåede i spidsen, er forfejlede, og de mange penge, her er anvendte, er kastede ud af vinduet!" (Refereret eft. Hedeselskabets Tidsskr. 10 maj 1915 s. 116) Professor Prytz havde dengang udtalt sig meget skarpt, måske for at få en diskussion i gang. Det viste sig imidlertid snart, at hedeplantagerne fik en virkelig betydning for landets forsyning med træ under 1. Verdenskrig.

Konjunkturernes skiften inden for landbruget havde haft den allerstørste betydning for det syn, man anlagde på plantagerne. Under 2. Verdenskrig var der bl. a. af hensyn til beskæftigelsen af folk med "dansk arbejde" blevet tilplantet betydelige arealer. I årene efter krigen, da der var en voldsom efterspørgsel efter landbrugsprodukter, og selv den ringeste jord kunde dyrkes med godt udbytte, havde man igen sløffet nogle af de nyanlagte plantager. Fra midten af 1950'erne var der atter kommet gang i plantningsarbejdet på jorder, der med de faldende landbrugs-konjunkturer, var for ringe til agerbrug.

Gennem årene var der anlagt mange små fredskovsplantager (plantningen foretaget med tilskud fra det offentlige, og jorden belagt med fredskovspligt = "skovtvang"), der ikke kan betale sig. Hedeselskabet anbefaler nu ophævelsen af fredskovspligten for sådanne småplantager, når ejeren ønsker det.

Til slut nævnedes skovrider Steenstrup plantagernes rekreative betydning og det samarbejde, Hedeselskabet har og bør have med fredningsmyndighederne.

II. I/S Høllund Søgård Plantage.

Kl. godt 14 startede ekskursionen til Høllund Søgård, der ejes af familien Dalgas.

Deltagerne blev modtaget af frøken Dagmar Dalgas, fru Marie Reck (sønneføtre af E. M. Dalgas), kontorchef Jørgen Dalgas og skovrider Chr. Dalgas (oldebørn af E. M. Dalgas).

Kontorchef Dalgas fortalte deltagerne, der var inviteret ind i den smukke have, om ejendommen, der var blevet købt af E. M. Dalgas i 1877 som en meget fattig hedegård med forfaldne bygninger. Tilplantningen var derefter påbegyndt, og senere var nyt hus (arkitekt Bernhard Ingemann) og have (landskabsgartner Edv. Glæsel) kommet til. I baggrunden af haven stod et par smukke normannsgraner, som E. M. Dalgas havde plantet i begyndelsen af 1880'erne. I haven var der opstillet en søjle, udført i stentøj på Den kgl. Porcelainsfabrik af kunstneren Hans Chr. Joachim, med inskriptionen: "Enrico Dalgas' sønner Christian og Frederik rejste Holger Petersen dette minde".

Høllund Søgård havde været skovriderbolig for de foran nævnte skovridere ved Hedeselskabet, Sørensen og Christensen, indtil E. M. Dalgas' søn, direktør ved Hedeselskabet Chr. Dalgas, som pensioneret havde slået sig ned på gården i 1933.

Grosserer Holger Petersen (død 1917), der var overordentlig interesseret i hedens opdyrkning og selv plantageejer, havde været medejer af Høllund Søgård fra 1896 og havde investeret betydelige beløb i gården.

Han havde været god ven med såvel E. M. Dalgas som med Chr. Dalgas. Holger Petersen havde bekostet en granitstatue af E. M. Dalgas - hugget af billedhuggeren Bundgaard - og fået den opstillet uden for gården på det sted, hvor Dalgas plejede at stå, når han vinkede farvel til gæster, og hvorfra der er en storslået udsigt over det omgivende land.

Skovrider Dalgas gjorde rede for skovbruget. Han havde været elev på Høllund Søgård hos sin bedstefader (Chr. Dalgas), der bl. a. havde påbegyndt optimistiske forsøg med plantning af frugttræer i hedeplantagerne, hvis jordbund dog - som det viste sig - var for fattig til frugtavl.

Skovrider Steenstrup takkede familien Dalgas for den beredvillighed, hvormed man altid tog imod Hedeselskabets gæster på Høllund Søgård, og formanden for Skovhistorisk Selskab, lektor P. Chr. Nielsen benyttede lejligheden, nu da man befandt sig på familien Dalgas' ejendom, der må betegnes som "skovhistorisk grund", at overrække skovrider Steenstrup en hilsen til Det danske Hedeselskab i anledning af 100 året for stiftelsen. Hilsenen bestod i en mappe med særtryk af Ingeborg Frederiksens tegninger af gamle træer (samme som i D. dendrol. Arsskr. bd. 2, II, 1965, s. 127-147) ledsaget af følgende tekst: "Træerne i de plantager, der er anlagt af Det danske Hedeselskab, kan ikke måle sig i alder og tykkelse med de træer, som Ingeborg Frederiksen har tegnet i årene 1953-1963. Men vi ønsker i 100 året for stiftelsen, at det selskab, som E. M. Dalgas og hans venner grundede, må leve i århundreder ligesom disse træer". Skovrider Steenstrup takkede på Hedeselskabets vegne, og efter at deltagerne havde nydt den smukke udsigt fra højen med Dalgas' statue, gik man til vogns for at køre gennem plantagen til

Punkt 3, hvor skovfoged Herskind fremviste en 73 årig sitkabevoksning. Middelhøjde 34 m, middeldiameter 49,5 cm og vedmasse pr. ha 600 m³. Bevoksningen var anlagt som en blandingsbevoksning af ædelgran og sitka-gran i et oprindeligt egekrat. Sitkaerne havde haft en overordentlig hurtig vækst, og der var kun ganske enkelte ædelgraner tilbage i bevoksningen. For ti år siden var bevoksningens middelhøjde kun 24 m. Selv om sitkaernes topskud var lange, var længden dog ikke 1 m. Skovfoged Herskind forklarede, at der her var tale om "falsk højdetilvækst", idet de mange mindre træer, der havde stået her for ti år siden, og som nu var faldet ved tyndingshugsterne, havde "trukket" gennemsnitshøjden ned.

Turen fortsatte forbi den gamle klængstue, hvor der gennem mange år var udvundet nåletræfrø, såvel til eget brug som til salg til

Punkt 4, en egebevoksning, der havde "rejst sig af lyngen", efter at den havde fået fred for rishugst og kreaturgræsning, og de omgivende nåletræbevoksninger var kommet op og havde givet læ. I 1877 var bevoksningen, ifølge en udtalelse fra E. M. Dalgas, så høj som en spadsere-stok, mens den nu var 14-15 m høj. Den indeholdt såvel bugtede som rette stammer, og skovrider Dalgas mente, at man måske med fordel kunde føre hugsten for de bugtede, der kunde give værdifuldt træ til skibs- og bådebygning.

Det var hensigten at bevare egne, dels for at skabe afveksling i skovbilledet og en vis stabilitet overfor storme i plantagen, og dels som et minde om det gamle egekrat.

Ekskursionen sluttede kl. ca. 16. Formanden takkede på selskabets vegne. Antallet af deltagere var godt 40.

Referatet er gennemlæst og korrigeret af skovrider Steenstrup, redaktør Skodshøj, kontorchef Dalgas og værkfører M. Eerslew.

For den, der vil vide mere om Det danske Hedeselskab og dets arbejde anføres:

Hedeselskabets Tidsskrift, påbegyndt 1879; nr. 6, 1966 skildrer 100 års jubilæet.

Det danske Hedeselskabs jubilæumsbøger: 1891, 1916 og 1941 samt for 1966: Fridlev Skrubbeltrang "Det indvundne Danmark" og 2. udg. af Har. Skodshøj "E. M. Dalgas", 1966
Hedens Opdyrkning i Danmark, 1953.

De fleste af E. M. Dalgas' skrifter fremkom i Hedeselskabets Tidsskrift, men ikke det grundlæggende værk: "Geografiske Billeder fra Heden", 1867-68 (2. oplag 1870, og også trykt i Hedeselskabets Tidsskrift 1916)

Om Houborg Plantage udsendes i efteråret 1966 et jubilæumsskrift, hvor Har. Skodshøj vil gøre rede for plantagens historie. Et godt billede fra et plantningsmøde i Houborg Plantage fra 1890 er gengivet i Har. Skodshøjs "Stilde Plantage, fra hedekrat til skov", 1961.

For at hædre de første, der har arbejdet med plantningssagen i den egn, Skovhistorisk Selskab besøgte, rejste Holger Petersen et "herredsmærke" i Holme Å i skellet mellem Slavs, Skast og Malt herreder. Mindesmærket har portrætmasker af E. M. Dalgas, Johan Christopher Sørensen og skovrider I. Chr. Sørensen.

P. Chr. Nielsen.

